

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні горизонти

DOI: doi.org/10.31499/2616-5236
Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>

ISSN
2522-9273
(print)
2616-5236
(online)

UDC: 94(477) «2014/...»:314.151.3-054.73]:364.3-058.65.26(045)

DOI: [10.31499/2616-5236.3\(25\).2023.286595](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(25).2023.286595)

*Liudmyla Chvertko, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Economic Security*

*Oksana Vinnytska, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Economic Security*

**ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ
ІНКЛЮЗІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ
АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

**TOOLS FOR ENSURING SOCIAL AND ECONOMIC INCLUSION
OF FORCED MIGRANTS IN THE CONDITIONS OF RUSSIAN
AGGRESSION AGAINST UKRAINE**

***Анотація** Метою дослідження є обґрунтування і комплексна оцінка інструментів, що спрямовані на підтримку та забезпечення соціальної й економічної інклюзії українців, які через загарбницьку війну Росії стали вимушеними переселенцями. В статті доведено, що формування інклюзивного середовища для осіб, які потрапили в складні життєві обставини, як вимушених користувачів тимчасового захисту за межами України, так і внутрішньо переселених осіб, відбувається через надання гуманітарної допомоги, створення сприятливих умов для працевлаштування та отримання трудового доходу, правової допомоги, доступу до освіти та навчання, соціокультурної інтеграції тощо.*

***Abstract.** The article proves that the formation of an inclusive environment for persons who have found themselves in difficult life circumstances due to Russia's war of aggression against Ukraine is carried out through the provision of humanitarian assistance, creation of favourable conditions for employment and earning labour income, provision of legal assistance and protection, access to education and training, socio-cultural integration, etc. It is determined that the main responsibility for providing assistance to the population affected by the humanitarian crisis in the context of war lies with the government, local authorities, the private sector, faith communities, local civil society, NGOs, volunteers, international humanitarian organisations, donor and partner countries, etc. The*

author emphasises the important role of various international and national organisations and associations in the implementation of humanitarian initiatives since the beginning of the full-scale war in Ukraine. It is substantiated that humanitarian aid and other charitable activities from various organisations have become a vital source of support for both forced users of temporary protection outside Ukraine and internally displaced persons. The author notes the role of grant funding and modern digital technologies in ensuring social and economic inclusion of vulnerable categories of forced migrants. The article examines Ukrainian and foreign experience in organising and conducting various events and activities for the socialisation and integration of war refugees. The author assesses the quantitative and qualitative indicators of forced resettlement, as well as the current state of funding for measures aimed at effectively addressing the migration challenges caused by the Russian-Ukrainian war.

Key words: forcibly displaced persons, forced migrants, war refugees, inclusion, social inclusion, economic inclusion, humanitarian assistance, humanitarian initiatives, international support

Ключові слова: вимушено переміщені особи, переселенці, вимушені мігранти, біженці війни, інклюзія, соціальне включення, економічне включення, гуманітарна допомога, гуманітарні ініціативи, міжнародна підтримка

Постановка проблеми.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України вразила не лише її безпеку та майбутнє, але й змусила мільйони людей покинути свої домівки та докорінно змінила нормальний хід їх повсякденного життя. Значне зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та українських біженців війни за межами країни, обумовило потребу в міжнародній співпраці та реакції на гуманітарні кризи. Країни, що приймають мігрантів, стикаються з новими викликами в інтеграції, адаптації та забезпеченні соціальної та економічної інклюзії.

Вразливість українських біженців війни впливає з втрати не лише постійного місця проживання, але й базових матеріальних ресурсів, а також важливого духовного контексту для кожного з них. У цих

обставинах особливо актуальним є використання всіх доступних засобів, спрямованих на забезпечення їх соціальної включеності та інтеграції в нове оточення. Уряди та міжнародні організації активно вживають заходів для забезпечення безпеки та добробуту вимушених мігрантів, розробляють політику соціальної інтеграції та створюють механізми співпраці для ефективного вирішення міграційних викликів.

Суспільство в цілому та приймаючі громади зацікавлені у швидкій адаптації вимушених переселенців до нових умов життєдіяльності, збереженні їхньої соціальної та економічної активності. Сучасний контекст вимушеної міграції внаслідок війни в Україні підкреслює актуальність розв'язання проблем нових форм нерівності та обумовлює

необхідність провадження ефективних засобів, спрямованих на запобігання негативним соціальним проявам через виключення певних груп населення з суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Організація Об'єднаних Націй визначає вимушених переселенців як тих, хто змушений переміщатися в межах країни або за її кордони через збройні конфлікти, переслідування, тероризм, порушення та зловживання правами людини, насильство, несприятливі наслідки зміни клімату, стихійні лиха, проекти розвитку, або через поєднання зазначених факторів [1].

Дослідження різних аспектів вимушеної міграції, включаючи питання інтеграції та соціально-економічного включення переселенців, лежить у центрі уваги багатьох дослідників сучасної науки. Зокрема, К. Козер та С. Мартін обґрунтовують проблеми та виклики, які створюють сучасні вимушені переміщення й добровільна міграція, зокрема через прояв нормативно-правової та інституційної складової ненадання захисту й допомоги в контексті впливу на людину та суспільство [2]. Науковці І. Руїс та С. Варгас-Сілва аналізують вплив вимушеної міграції на осіб, що змінюють місце проживання, а також вплив міграційних потоків на суспільства, які приймають мігрантів [3], М. Джубур обґрунтовує позитивні та негативні аспекти використання статусу тимчасового захисту [4]. Українські та закордонні соціологи за допомогою кількісних та якісних методів досліджують різні

економічні та психологічні наслідки вимушеного переселення [5; 6]. Обґрунтування інструментарію політики зниження соціальної вразливості населення та збереження людського капіталу України в системі забезпечення підтримки євроінтеграційних прагнень України в загрозливих умовах розкривається в наукових доробках Т. Васильціва, О. Мульскої, Р. Лупака, В. Бідака [7] та ін.

Інклюзивність в економічному середовищі, на думку вчених, виявляється через залучення до розподілу суспільних благ усіх осіб без винятку [8]. «Соціальна інклюзія» розглядається як процес, спрямований на забезпечення людям, які зазнають ризику бідності та соціального вилучення, можливостей та ресурсів, необхідних для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті й досягти рівня життя і добробуту відповідно до стандартів якості життя [9, с. 12]. Економічна інклюзія, з точки зору М. Войчук, являє собою такий підхід до формування суспільних відносин в господарській сфері, за якого створюються максимально рівні умови для доступу, розподілу та реалізації суспільних благ та рівні можливості для кожного члена суспільства у здійсненні управління й впливу на економічні процеси на мікро-, мезо- та макрорівнях [10, с. 31].

Мета статті полягає в обґрунтування і комплексна оцінка інструментів, що спрямовані на підтримку та забезпечення

соціальної й економічної інклюзії українців, які через загарбницьку війну Росії стали вимушеними переселенцями.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Соціальна та економічна інклюзія вимушено переміщених осіб в умовах війни є важливим фактором забезпечення їхнього добробуту та стабільності. Одним із важливих інструментів, що широко використовується для підтримки біженців, які рятуються від війни, є надання гуманітарної допомоги, такої як харчі, вода, медична допомога, допомога з надання прихистку та житла для тимчасового розміщення тощо. Це перший крок для забезпечення базових потреб людини, що допомагає створити стійку платформу для подальшої інклюзії.

В умовах війни головна відповідальність за надання допомоги населенню, постраждалому від гуманітарної кризи, покладається на уряд країни, який контролює як постраждалу територію, так і територію, вільну від бойових дій. Окрім урядових органів ключову роль у наданні негайної допомоги населенню, яке її потребує, відіграють місцеві партнери, приватний сектор, спільноти вірян, місцеве громадянське суспільство, громадські організації, волонтери, міжнародні гуманітарні організації, країни-донори та країни-партнери тощо.

Починаючи з 2014 р., коли відбулася незаконна анексія Криму і розпочалася російська агресія на Сході України, та з початком

повномасштабної війни в Україні наприкінці лютого 2022 р. до надання гуманітарної допомоги та підтримки українців долучилося безліч організацій, громад, добровільців та волонтерів з усього світу. Значну фінансову та матеріальну допомогу надали Україні країни-донори та партнери, серед яких США, країни Європейського союзу, Канада, Японія, Австралія та інші. Як в Україні, так і в сусідніх країнах у відповідь на серйозну гуманітарну кризу багато компаній та незалежних від держав інституцій, об'єднань і організацій, здійснили благодійні акції та збір коштів для надання допомоги українському населенню. У провадженні гуманітарних ініціатив взяли участь різноманітні міжнародні та національні організації й об'єднання, серед яких варто виокремити такі, як Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Міжнародна організація з міграції, Гуманітарна організація ООН «Всесвітня продовольча програма», Дитячий фонд ООН (UNICEF), Міжнародна медична гуманітарна організація «Лікарі без кордонів», Гуманітарна організація «Save the Children International», Міжнародна гуманітарна агенція «CARE International», Міжнародне об'єднання «Oxfam» та ін.

Гуманітарна допомога від різних організацій стала життєво важливим джерелом підтримки для українських біженців, які у зв'язку з війною, розв'язаною росією проти України, отримали тимчасовий прихисток в європейських країнах.

Зауважимо, що станом на кінець червня 2023 р. статус тимчасового захисту в країнах Євросоюзу мають майже 4,1 млн українців. Водночас за даними Міністерства соціальної політики нині в Україні налічується 4,8 млн внутрішніх переселенців. Понад 100 тис. з них мешкають у місцях компактного поселення: в гуртожитках, санаторіях, а часом навіть дитячих садочках і школах.

Гуманітарні організації насамперед спрямовують зусилля на забезпечення базових потреб біженців. Така підтримка здійснюється через надання матеріальної допомоги, продуктових наборів, медичної та психологічної підтримки, правової консультації та інших видів допомоги. Переміщеним особам допомагають адаптуватися до нових умов та облаштуватися в незнайомому середовищі. Згідно з оцінкою, здійсненою Управлінням з координації гуманітарних справ в Україні [11], станом на кінець червня 2023 р. життєво необхідну допомогу та послуги соціально-правового захисту одержали майже 2,9 млн ВПО. Понад 70 тис. переселенців охоплено допомогою щодо організації тимчасового поселення.

Інформація про благочинну діяльність різних організацій та про засоби, завдяки яким реалізуються гуманітарні проекти, висвітлюється на їхніх офіційних інтернет-сторінках. Зокрема, для підтримки вразливих категорій постраждалих Гуманітарна організація ООН «Всесвітня продовольча програма» (ВПП) використовує гнучке поєднання продовольчої та грошової

допомоги. На тих територіях, де працюють банківські установи і в людей є можливість самостійно придбати продукти харчування й товари першої необхідності, пріоритетом є надання грошової допомоги. Там, де це доцільно та безпечно, ВПП розповсюджує ваучери, які можна отоварити в місцевих супермаркетах. Витрачання коштів нужденними в місцях їх перебування таким чином сприяє активізації регіональної економіки. Згідно з даними, які оприлюднюються громадською організацією, з березня 2022 р. ВПП розподілила грошову допомогу в обсязі понад 450 млн дол. США, охопивши нею близько 2,6 млн українців [12].

З огляду на перебіг військових дій та численні атаки російських терористів, гуманітарні потреби в Україні продовжують зростати. Відповідно зростають й обсяги фінансових та інших ресурсів і послуг, які надаються українцям міжнародними донорами на безоплатній та безповоротній основі. Це відбувається завдяки підтримці з боку держав-членів ООН, корпорацій та споріднених з ними фондів (включно з індивідуальними та сімейними фондами, що пов'язані з видатними лідерами бізнесу), та окремих донорів. Зокрема, у 2022 р. міжнародна спільнота залучила для України 3,8 млрд доларів США, більшу частину яких було спрямовано сотням неурядових організацій в межах екстреного звернення для надання допомоги. Для забезпечення гуманітарного реагування безпосередньо на місці Український гуманітарний фонд

виділив місцевим, національним і міжнародним партнерам понад 190 млн доларів США [13]. Лише Сполучені Штати за період з кінця лютого 2022 р. до кінця липня 2023 р. надали Україні понад 2,6 млрд дол. США на підтримку переміщених осіб, зокрема біженців, та інших уразливих груп населення всередині та за межами країни [14].

Водночас і надалі потреба в допомозі українцям, які потрапили в складні життєві обставини, залишається досить високою. У 2023 р. для 17,6 млн українців, які згідно з оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, потребують гуманітарної допомоги, очікується залучити 825 пожертвувань від 509 донорів приватного сектору на загальну суму 1,8 млрд дол. США. Станом на кінець червня 2023 р. загальна сума сплачених на суспільні потреби добровільних пожертв, склала 607,6 млрд дол. США [15].

В Україні в умовах спротиву російській агресії та боротьби за відновлення територіальної цілісності країни серед міжнародних фінансових інструментів широке застосування мають такі, як кредитування, технічна допомога та грантове фінансування. Варто зазначити, що збитки, яких зазнала Україна, оцінюються Світовим банком на суму 135 млрд дол., а потреба у відбудові перевищує 411 млрд дол. США. З огляду на щоденні обстріли території країни російськими військами обсяги завданих збитків продовжують зростати. Пошкодження та руйнування житла становить 37% від загального обсягу втрат. Загалом,

із 1,4 млн одиниць пошкодженого житла третина є повністю зруйнованою [16].

Як показує практика, за напрямами, ключовою метою яких є подолання проблем соціальної єдності, стабільності та примирення, важлива роль належить грантовому фінансуванню [17]. Досвід використання грантових ресурсів, що надаються за результатами спеціалізованих грантових програм-конкурсів і спрямовані на захист інтересів різних суспільних груп у громадах, зокрема в яких проживають вимушених мігрантів, нині має всебічне застосування як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу. Показовим є приклад використання грантових коштів для підтримки вимушених переселенців з України Варшавським університетом в Польщі. У 2022 р. Варшавський університет в межах проєкту під назвою «Третя місія факультету сучасних мов Варшавського університету» розпочав реалізацію заходів підтримки біженців з України, які прибули до Польщі з 24 лютого 2022 р., за програмою під назвою «Варшавський університет для України». Вартість проєкту становить близько 15,4 млн злотих з умовою співфінансування з європейських фондів в обсязі більш як 14,9 млн злотих. У результаті об'єднання мереж координаторів проукраїнських ініціатив, реалізованих у Варшавському університеті, розробники досягли міждисциплінарного характеру запланованої підтримки людей з України, які прибули до Польщі 24 лютого 2022 р. або пізніше. Нині

зазначена програма об'єднує 26 різних заходів, що здійснюються співробітниками різних підрозділів університету. Основними цілями запропонованих заходів є: допомога українським біженцям війни через пошук індивідуального шляху професійного розвитку відповідно до вподобань та навичок, вивчення польської мови на практиці; сприяння розбудові економічної незалежності українських родин; сталий соціально-економічний розвиток мешканців Польщі (включно з найбільшою національною меншиною в Польщі); розвиток та соціально-економічний добробут; екологічна інтеграція з місцевою чи промисловою спільнотою; запобігання ізоляції молоді та українських сімей; запобігання маргіналізації та злочинності [18].

Беззаперечним, на наш погляд, є твердження, що одним із засобів, які позитивно впливають на процес інтеграції вимушено переміщених осіб в економічне середовище, є створення можливостей для заробітку. Оскільки це не лише допомагає розв'язувати питання матеріального забезпечення та самореалізації, але й впливає на формування позитивного ставлення до нового середовища. Людина, яка має можливість знайти гідну роботу, може відчувати свою важливість у новому соціумі та відчувати себе корисною для спільності. Цей інструмент активно використовується громадами, які приймають біженців, через створення нових робочих місць, підтримку підприємництва та надання доступу до ринків праці.

При цьому підвищити кваліфікацію переміщених осіб і підготувати їх для ринку праці допомагає наявність доступу до якісної освіти та можливість навчання для дорослих осіб.

Чинниками, що стримують реалізацію трудового потенціалу вимушених мігрантів у країнах тимчасового перебування, здебільшого стають мовний бар'єр, невідповідність кваліфікацій та/або потреба їхнього підтвердження, складність влаштування дітей в дитячі заклади. Задля усунення цих та інших бар'єрів більшість країн тимчасового перебування українців впроваджують для них активні заходи на ринку праці, включаючи підтримку в пошуку роботи, тренінги та освіти для дорослих, мовні курси, правову допомогу тощо.

Слід зауважити, що право на роботу для біженців з України охоплено Директивою про тимчасовий захист у країнах ЄС [19] і подібними нормативно-правовими документами в багатьох інших країнах. У квітні 2022 р. Європейська комісія у своїх рекомендаціях закликала країни підвищувати обізнаність українців щодо професійної орієнтації та захисту від дискримінації, підтримувати інтеграцію біженців, наприклад, заохочуючи їх реєструватися в державних службах зайнятості або надаючи підтримку роботодавцям, які працевлаштовують біженців, якомога ширше відкриваючи ринки праці для біженців, а також визнаючи наявні компетенції та інвестуючи в нові навички для

біженців. Відповідно громади, що приймають переселенців, активізувалися в наданні додаткової підтримки переселенців з України в напрямі полегшення пошуку роботи та працевлаштування. Деякі країни внесли зміни до національних та регіональних програм підтримки зайнятості, щоб краще задовольнити потреби українських біженців війни, які шукають роботу; запроваджують заходи, що сприяють більшому інформаційному охопленню та доступності. Наприклад, в Австрії державні центри зайнятості, пропонують консультаційні послуги українською мовою, а офіси державних служб зайнятості в Люксембурзі та Португалії створили нові підрозділи, що займаються виключно біженцями з України.

За оцінками дослідників, завдяки активній інтеграції українців як у ринок праці, так і в суспільство загалом, попри первинні виклики для країн-реципієнтів від припливу українських мігрантів, вигоди для економік цих країн в середньо- та довгостроковому періоді є більшими [20]. Інформація щодо економічної активності українських біженців вказує на те, що їхній вихід на ринок праці відбувався швидше, ніж для інших груп біженців в ОЕСР. Наприклад, у Польщі уже на початок жовтня 2022 р. рівень зайнятості працездатного населення з-поміж переселенців становив 25% [21]. Цей показник розраховано на основі загальної кількості повідомлень польських роботодавців щодо працевлаштування громадян України. Однак вважається, що набагато більше українців працюють

у країні неофіційно або віддалено. Показники ринку праці Чехії, як показують дослідження, є більш помірними: рівень зайнятості осіб з України, що отримали тимчасовий захист, становить приблизно 20%. Більш сприятливою, за оцінками аналітиків, є ситуація щодо працевлаштування вимушених українських мігрантів в країнах Балтії. Зокрема, в Естонії рівень зайнятості українських переселенців працездатного віку становить 41%, а в Литві – близько 50% [21].

Досягнення таких результатів значною мірою обумовлене, високим освітнім рівнем шукачів притулку, професійним досвідом та рівнем їхньої економічної активності до початку відкритого російського вторгнення в Україну. Як відомо, у структурі українських біженців війни переважають особи працездатного віку з вищою освітою, молодь та діти: більш як 60% дорослих мігрантів – жінки віком 25-49 років; 66% мігрантів мають вищу освіту та 22% – середню спеціальну освіту [22]. З точки зору науковців, саме високий соціально-економічний потенціал біженців на тлі низького безробіття європейських ринків праці дозволив людям, які тікали від війни в Україні, швидко стати професійно активними в ЄС [23]. Водночас значна частина українців, котрі працевлаштувалися, обіймають посади значно нижчого рівня порівняно з тим, за яким вони працювали в Україні. За деякими оцінками частка таких становить 47% від усіх працевлаштованих [24]. Це пов'язано насамперед зі знанням мови країни перебування й наявністю необхідних вакансій.

Впродовж періоду від початку російсько-української війни велика частина українських біженців не тільки працевлаштувалася, а ще й почала провадити власну підприємницьку діяльність на території країн, що надали їм тимчасовий прихисток. Адже у складі тих, хто рятується від війни, виїхав за межі України багато представників малого та середнього бізнесу. Здебільшого цей сегмент представлений жінками-підприємцями, серед яких багато фахівців сфери послуг – перукарі, косметологи, майстри манікюру та ін. [6].

Серед інструментів, що формують основу забезпечення соціальної та економічної інклюзії біженців війни, важливу роль відіграє правовий захист. Розробка адекватного законодавства та надання правової допомоги допомагає вимушено переміщеним особам захистити свої права та отримати доступ до соціальних та інших послуг.

Нові можливості для формування інклюзивного середовища уразливих категорій населення відкривають сучасні цифрові технології. Зручним цифровим інструментом адресної допомоги українським родинам, яким користуються як приватні благодійники, так і великі міжнародні гуманітарні організації, є цифрова платформа «єДопомога», створена Міністерством соціальної політики України за підтримки Міністерства цифрової трансформації України, Світового Банку та ПРООН в Україні і за фінансової підтримки Швеції.

Платформа працює за трьома напрямками: грошова допомога від держави; отримання та надання волонтерської допомоги; виплати від міжнародних організацій. За рік функціонування на платформі «єДопомога» українські родини отримали грошову допомогу від міжнародних організацій на суму майже 6 млрд грн. Водночас понад 22,5 тис. сімей отримали харчові продукти, ліки, паливо тощо на суму майже 7 млн грн від волонтерів [25].

Новітні технологічні інструменти широко використовуються для забезпечення соціальної та економічної інклюзії громадян України, які у зв'язку з війною отримали тимчасовий захист в європейських країнах. Їхній функціонал дозволяє здійснювати віддалене навчання, електронне адміністрування міграційних процедур тощо. Зокрема, офіційні державні сайти Польщі містять україномовні веб-сторінки для громадян України, де висвітлюється вся необхідна інформація щодо умов і можливостей перебування та діяльності в країні. Все більше країн ОЕСР використовують цифрові інструменти з різним ступенем вбудованих систем, щоб полегшити інтеграцію українських біженців на ринок праці. В багатьох країнах, наприклад таких, як Канада, Естонія, Польща, Португалія та Німеччина, створено онлайн-портали для кращого зв'язку українських біженців із потенційними роботодавцями щодо наявності робочих місць.

Особливої актуальності для вимушених переселенців з України набуло віддалене навчання, зокрема

вивчення мови в країнах перебування. Організація мовних курсів є одним із найбільш потрібних системних рішень, які наразі дозволяють швидко інтегрувати біженців та залучати їх до ринку праці країн-реципієнтів. Нагальна потреба в такому навчанні та його значущість підтверджується результатами соціологічних опитувань українців, які рятуються від війни в Україні [5].

Більшій доступності й ефективності навчання українців з уразливих категорій сприяє використання асистивних технологій, пов'язаних з розширенням реальності за допомогою цифрових об'єктів – доповнена (augmented reality – AR) й віртуальна (virtuality reality – VR) реальності. Нині є продукти, що дають можливість налаштувати VR та AR під конкретні потреби: маніпулювати контрастами, змінювати розміри тексту або додавати аудіокоментарі тощо [26]. Ці технології дозволяють підвищити функціональні можливості й автономність людей з хворобами та інвалідністю, у такий спосіб сприяючи поліпшенню якості їх життя.

Запобігти соціально-економічній ексклюзії українців, які втекли від війни на батьківщині, покликана реалізація різноманітних програм сприяння інтеграції через культурний обмін, міжкультурне спілкування, туристичні активності та інші дозвілєві заходи [27; 28]. Соціальна взаємодія та самореалізація під час такої діяльності сприяють суттєвому поліпшенню соціально-

психологічного настрою, запобігають виникненню емоційної фрустрації, що виникає внаслідок руйнування звичного способу життя, труднощів повсякдення та непевності очікувань щодо тривалості й результатів війни.

Нині серед ключових завдань, що окрім відбудови зруйнованих будівель та інфраструктури потребують нагального розв'язання в Україні, все більш актуальною стає проблема створення умов для повернення українських біженців війни додому. За оцінками аналітиків, важливими факторами для повернення українців після безпеки за рівнем важливості є відбудова інфраструктури та житла, можливості для працевлаштування [22]. На думку О. Малиновської, «необхідно розробити загальнодержавну та місцеві програми повернення та реінтеграції, виокремити в них проблеми переселенців, які не зможуть або не побажають повертатися в місця попереднього проживання» [29, с. 67]. Власне розв'язання зазначених проблем великою мірою залежатиме саме від ефективності ухвалених та реалізованих рішень на місцевому рівні, що передбачено принципами децентралізації [30]. Проактивна політика «упередження та усунення проблем соціальної вразливості українців за кордоном та в Україні» дозволить зберегти людський капітал країни як умови існування нації і ресурсного забезпечення подальшого відновлення економіки, соціальної системи і їх людського потенціалу [7, с. 45].

Інтеграція та соціалізація вимушено переселених осіб у нових місцях проживання є важливим і складним процесом. Здебільшого вимушено переміщені особи перебувають у стані соціального відчуження й потребують підтримки з боку держави та громадянського суспільства. Розробка системних рішень, спрямованих на соціалізацію вимушених мігрантів, і впровадження інтеграційних ініціатив органами центральної та місцевої влади, міжнародними та громадськими організаціями сприятиме соціально-економічному включенню біженців війни у нове середовище, інклюзивному економічному розвитку, покращенню безпеки й стабілізації.

Висновки. Соціальна та економічна інклюзія вимушено переміщених осіб в умовах російсько-української війни є важливим фактором забезпечення їхнього добробуту та стабільності.

З огляду на вітчизняний та закордонний досвід, для формування інклюзивного середовища переселенців широкого

застосування набули ціла низка інструментів, серед яких виокремлюються: гуманітарна допомога – безоплатна допомога засобами, що забезпечують базові потреби людини. Гуманітарна допомога надається в місцях розміщення осіб, які потребують такої допомоги, і включає надання продовольчих продуктів та предметів першої необхідності, багатоцільової готівки, невідкладної медичної підтримки та психосоціальної підтримки; допомогу центрам колективного проживання; захист та інші види підтримки.

Вагомими факторами зменшення ризику соціальної відокремленості та нерівності як вимушених користувачів тимчасового захисту за межами України, так і внутрішньо переселених осіб є створення сприятливих умов для працевлаштування й отримання трудового доходу, правова допомога, доступ до освіти та навчання, соціокультурна інтеграція тощо.

References

- Report of the Special Rapporteur on the human rights to safe drinking water and sanitation. United Nations. UN Document A/HRC/39/55. 03 August 2018. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/239/64/PDF/G1823964.pdf?OpenElement>.*
- Koser, K., Martin, S. (2011). *The Migration-Displacement Nexus: Patterns, Processes, and Policies*. Oxford: Berghahn Books.
- Ruiz, I., Vargas-Silva, C. (2013). *The Economics of Forced Migration. The journal of development studies*, vol. 49, no. 6, 772-784. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00220388.2013.777707>.
- Dzubur, M. (2020). *Temporary Protection Status: A Yugoslavian Precedent. Indiana journal of global legal studies*, vol. 27, iss. 2, article 9, URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol27/iss2/9>.
- Report on the diagnosis of the needs of people fleeing the war in Ukraine. Part 2: The perspective of the Ukrainian community in Poland. April 2023. URL: <https://bibliotekidlaurainy.org.pl/wp->*

- [content/uploads/2023/06/BdW raport badanie potrzeb cz.2 kwiecień 2023 EN.pdf](#).
- Pyshchulina, O., Yurchyshyn, V., Markevich, K. et al. (2022). *Socio-economic and humanitarian consequences of Russian's military aggression for Ukrainian society*. Kyiv [in Ukrainian].
- Vasyltsiv T. G., Mulska O. P., Lupak R. L. et al. (2022). *Zberezhenia liudskoho kapitalu Ukrainy v umovakh viiny (chynnyk sotsialnoi vrazlyvosti naseleння): postanovka problemy [Preservation of Ukraine's human capital in conditions of war (factor of social vulnerability of the population): statement of the problem]*. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu – Herald of Lviv University of Trade and Economics*, 67, 43-48 [in Ukrainian].
- Acemoglu, D., Robinson, J. (2012). *Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty*. New York.
- Naida, Y. M., Tkachenko, L. M. (2014). *Standards of a socially active school: social inclusion*. L. I. Danylenko (Ed.). Kyiv. Pleiady Publishing House [in Ukrainian].
- Voichuk, M. V. (2021). *Etymolohiia poniattia "ekonomichna inkluziia" v konteksti tsyklichnoho rozvytku ekonomiky [Etymology concept of the "economic inclusion" in the context of cyclic development of economy]*. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, 3-4, 28-33. doi: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4.4> [in Ukrainian].
- Ohliad humanitarnoho reahuvannia ta finansuvannia v Ukraini. URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine> [in Ukrainian].
- What the World Food Programme is doing in Ukraine. World Food Programme. URL: <https://www.wfp.org/countries/ukraine>
- Plan Humanitarnoho reahuvannia. Ukraina. Tsykl humanitarnykh proham. 2023. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2023/02/Ukraine-Humanitarian-Response-Plan-February-2023-UK.pdf> [in Ukrainian].
- Mellen, R., Galocha, A. (2023). *Look at the amount of U.S. spending powering Ukraine's defense*. *Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/08/04/ukraine-war-us-spending/>
- Vidstezhennia pozhertvuvan pryvatnoho sektoru Ukrainy. URL: <https://data.humdata.org/viz-ukraine-ps-tracker/> [in Ukrainian].
- Ekspertyza, hroshi ta tsyfrovi rishennia: instrumenty vidnovlennia hromad v umovakh viiny. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/22/700299/> [in Ukrainian].
- Chvertko, L., Kravchenko, O. (2022). *Finansovi instrumenty spryiannia sotsialnii inkluzii vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Financial instruments for promoting social inclusion of internally displaced persons in Ukraine]*. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas*, 3, 100-111. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.14> [in Ukrainian].
- Pro proekt UWdlaUA. URL: <https://ua.wne.uw.edu.pl/uk/pro-proekt-uwdlaua/> [in Ukrainian].
- Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382>.
- Tucha, O., Spivak, I., Bondarenko, O. et al. (2022). *Vplyv ukraïnskykh mihrantiv na ekonomiky krain-retsypiiientiv*. URL: https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf?v=4 [in Ukrainian].
- Dumont, J-C., Liebig, T., Winter, A. et al. (2023). *What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine*. *OECP*. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine-c7e694aa/>.

- Proekt z rozvytku liudskoho kapitalu v Ukraini: spryanniia povernenniu vymushenykh mihrantiv. *Materialy dlia obhovorennia* (2023). EasyBusiness ta Tsentri Ekonomichnoho Vidnovlennia (TsEV) za pidtrymky Western NIS Enterprise Fund [in Ukrainian].
- Szymańska, J. (2023). Uchodźcy z Ukrainy na europejskim rynku pracy. *PISM Bulletin*, 16 March, 28 (2147). URL: [https://www.pism.pl/webroot/upload/files/Biuletyn/PISM%20Bulletin%20no%2028%20\(2147\)%2016%20March%20%202023.pdf](https://www.pism.pl/webroot/upload/files/Biuletyn/PISM%20Bulletin%20no%2028%20(2147)%2016%20March%20%202023.pdf).
- Kudy poikhaly ta kym pratsiuut ukraintsi. Skladeno portret trudovoho mihranta. *Media-khab "Tvoie misto"*. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/chy_mozhut_ukraintsi_staty_trudovymy_migrantamy_ta_shcho_mozhe_zrobyty_kraina_shchob_povernuty_lyudey_zza_kordonu_138193.html [in Ukrainian].
- Odyn rik roboty yeDopomohy – platformy, shcho ob'iednala 50 krain svitu. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22644.html> [in Ukrainian].
- Prystai, D. 360° navchannia. Yak VR ta AR dopomahaiut v osviti. *Projector Mag*. URL: <https://prjctr.com/mag/vrarinedu> [in Ukrainian].
- Chvertko, L., Kyryliuk, I. (2023). Sotsialna inkluziia vymusheno peremishchenykh osib zasobamy turystychnykh aktyvnosti v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Social inclusion of forcibly displaced persons through tourist activities in the conditions of the russian-Ukrainian war]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – The Actual Problems of Regional Economy Development*, vol. 2, iss. 19, 243-255. doi: <https://doi.org/10.15330/apred.2.19.243-255> [in Ukrainian].
- Kyryliuk, I., Chvertko, L. (2023). Volonterskyi turizm yak instrument sotsialnoi intehtratsii vymusheno peremishchenykh osib pid chas rosiiskoho voiennoho vtorhnennia [Volunteer tourism as a tool for social integration of forcibly displaced persons during the Russian military invasion]. *Economic horizons*, 1(23), 80–91. doi: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(23\).2023.273362](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(23).2023.273362) [in Ukrainian].
- Malynovska O. (2023). Naskilky tymchasovym ye tymchasovi zakhyt: pryklad vymushe-nykh mihrantiv z kolyshnoi Yuhoslavii [How temporary is temporary protection: the example of forced migrants from the former Yugoslavia]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, vol. 51, no. 1, 53–72. doi: <https://doi.org/10.15407/dse2023.01.053> [in Ukrainian].
- Bondaruk, T. H., Bondaruk, I. S., Vinnytska, O. A. (2018). Zarubizhnyi dosvid rozvytku biudzhethnoi detsentralizatsii [Foreign experiences of budget decentralization]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of The National Academy of Statistics, Accounting and Audit*, 3, 83-95 [in Ukrainian].